

Hvad skal man vide som dansktalende for at kunne læse en tekst på norsk? *Dansk læseguide til artiklen "Du og naturen – å skrive egne naturdikt"*

Indledning

Du skal til at læse artiklen "Du og naturen – å skrive egne naturdikt". Den er skrevet på nynorsk. Så hvad skal man egentlig vide og kunne som dansktalende for at kunne læse en tekst på norsk og i dette tilfælde nynorsk? Først kan det være godt at vide, at norsk og dansk ligner hinanden meget, så med lidt tålmodighed, fleksibilitet og nysgerrighed i læsningen kan man komme langt.

Bokmål og nynorsk – hvad er forskellen?

Der findes to officielle norske skriftsprog, som begge må bruges i alle offentlige sammenhænge. Det ene er bokmål, det andet nynorsk. Bokmål har en fælles historie med dansk skriftsprog og minder meget om dansk. Nynorsk bygger på forskellige vestnorske dialekter og er skabt som en modvægt til det danskprægede bokmål af den norske af sprogforsker Ivar Aasen omkring år 1850. I norsk radio og tv skal mindst 25 % af udsendelserne være på nynorsk. Nynorsk vil for danskere opleves som sværere end dansk, både i tale og på skrift. Hvis du er blevet interesseret i forskellene på bokmål og nynorsk, kan du læse artiklen til Temadag 1, som er skrevet på bokmål (<https://nordisketemadage.nu/nordiske-temadage/baeredygtighed-i-dansk-norsk-svensk/>).

Trafiklysmetoden

Men som nævnt ligner også nynorsk dansk, og med en smule tilvænning og en ordbog til de ord, som afviger meget, vil man ret hurtigt kunne læse fagtekster med stort set fuldt udbytte.

Prøv selv at læse indledningen til temaartiklen og læg mærke til forskellene. Det kan være en hjælp at bruge den såkaldte "trafiklysmetode" til at danne et overblik. Trafiklysmetoden går ud på, at man farvelægger ord:

- Ord der staves ens og betyder det samme, farves med grøn.
- Ord der er genkendelige, men staves lidt anderledes, farves med gult.
- Ukendte ord farves med rødt.

Vi har gjort det sådan her:

Du og naturen – å skrive egne naturdikt
Som lærarstudent har du kanskje tenkt over at det er viktig å undervise om berekraft og miljøutfordringar, men samstundes at du må gjere det på ein måte som ikkje gjer elevar engstelege eller uroa for eiga framtid. Gjennom å lese tekstar kan ein diskutere korleis naturen vert skildra i dei, og gjennom å jobbe med naturen som litterært tema, til dømes i lyrikkundervisninga, kan elevane få mange fine og gode refleksjonar om eige forhold til naturen.

- Vi ser, at langt det meste af teksten er enten grøn eller gul. Ordene er altså enten identiske på nynorsk og dansk, eller også er de genkendelige og derfor ofte lette at gætte. Tit er det blot et enkelt bogstav, der adskiller sig fra dansk. Det kan være en vokal "tenkt" (tænkt) eller en konsonant "måte" (måde), "viktig" (vigtig).
- Der vil være lidt flere røde ord i en tekst på nynorsk end en tekst på bokmål. Her kommer lidt hjælp til dem.
 - I citatet ovenfor har vi markeret det lille ord "å" som betyder at. Men det er et ord som er let at gætte ud fra sammenhængen. Denne måde at læse på kalder vi en kontekstbaseret gættestrategi. "Å" er også et meget hyppigt ord, som derfor hurtigt vil opleves som mere kendt.
 - En kontekstbaseret gættestrategi kombineret med en opmærksomhed på ordenes dele vil også kunne hjælpe i ord som "kanskje" (måske) og "samstundes" (samtidig).
 - Nynorsk har også en række pronominer/stedord, som adskiller sig fra ordene som de skrives på dansk og ofte også bokmål. I teksten ovenfor har vi det lille ord "dei", som betyder de. Andre ord kunne fx være "eg" (jeg) og dykk (jer).
 - Et ord i teksten som ser meget underligt ud for en dansker, er ordet "dømes". Her får man måske brug for en ordbog, for det er heller ikke let at se, at ordet hænger sammen med ordet foran "til" og betyder "for eksempel".

Læsestrategier

Når du skal læse nynorsk – og lære dine elever, hvordan man griber den udfordring an – kan det være godt at kunne sætte nogle ord på de læsestrategier, man ofte vil trække på.

1. grafemisk association

Den primære læsestrategi, når man læser norsk, kaldes nogle gange “grafemisk association”. Det betyder egentlig bare, at man i sit hoved “lader” som om man læser dansk. Når et grafem (bogstav) afviger fra det forventede, associerer man til det mest nærliggende, fx (“av” til “af”)

2. kontekstbaseret gættestrategi

Når man støder på et rødt ord på norsk, vil det typisk være omgivet af grønne og gule ord. I mange tilfælde kan man derfor bruge den information, man får i de andre ord til at gætte, hvad det røde ord betyder i sammenhængen. Det kalder man en kontekstbaseret strategi.

3. morfemstrategi

Nogle af de gule ord bruger vi ikke på samme måde i dansk. Alligevel er det let at regne betydningen ud ved at se på ordets delelementer, som vi kalder morfemer. Ordet “bærekraft” bruger vi fx ikke på den måde på dansk, men det er meget let at regne ud, hvad det betyder ved at lægge de to betydningsdele sammen og tænke på det tilsvarende danske ord bæredygtig.

4. ordbogen

Slå de røde ord op, hvis de ikke giver sig selv i kontekst

NB! Fagordene kan give forståelsesudfordringer, fordi de i sig selv er komplekse - både på dansk og norsk. Fx er “antropocæn” et af de fagord, du skal lære. Fagordene er en del af det indhold, du skal tilegne dig gennem teksten og temadagen. Se begrebskataloget her på siden.

Uddybning – forskelle på dansk og norsk

Nogle centrale forskelle mellem norsk og dansk (jf. Brink 2021, s. 446)

- Hvis du kan læse dansk, vil du også umiddelbart kunne læse de fleste norske ord, også selvom der skrives på nynorsk.
- Det norske alfabet er identisk med det danske (inkl. æ, ø og å), men fx c og w bruges sjældent på norsk (det hedder sykkel på norsk, ikke cykel)
- Der er også andre mindre forskelle, som fx
 - Dansk b, d, g efter vokal (håb, leg) – norsk p, t, k efter vokal (håp, lek)
 - Dansk v (skov) - norsk g (skog)
 - Dansk nd (finde) – norsk nn (finne)
 - Dansk e (sten) - norsk ei (stein)
 - Dansk y (syg) - norsk ju (sjuk)
- Når man har vænnet sig til, at ordene staves lidt anderledes, er det sjældent, at det er selve stavemåden, der volder problemer
- Ordstillingen er også stort set identisk mellem dansk og norsk. En mindre forskel er, at ejestedord placeres efter kerneleddet på norsk
 - Dansk "mit barn" – norsk "barnet mitt"
- Nogle ord ligner umiddelbart, men betyder noget andet. Dem kalder vi "falske venner".
 - Norsk flink = dygtig
 - Norsk grine = græde
 - Norsk artig = morsom
- Der kan forekomme ord på norsk, som ikke er umiddelbart genkendelige på dansk:
 - Dra = rejse
 - Gutt = dreng
 - Helg = weekend
- Set fra et dansk perspektiv er der flere ukendte ord i nynorsk end bokmål. Eksempler på ord, der kun forekommer i nynorsk:
 - Berre = bare
 - Difor = derfor
 - Seia = sige

Reference

Brink, E.T. (2021). "Undervisning i nabosprog". I Nielsen, B. og Lieberkind, J. *Danskundervisning 1.-6.* Hans Reitzels Forlag